

HAL
open science

Наслідки правопринипняючих юридичних фактів у формі недійсних правочинів та визнання їх законом

Anatoliy Kostruba

► **To cite this version:**

Anatoliy Kostruba. Наслідки правопринипняючих юридичних фактів у формі недійсних правочинів та визнання їх законом. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА (міжнародна науково-практична конференція, присвячена 92-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова), Yaroslav Mudryi National Law University, Feb 2014, Kharkiv, Ukraine. pp.144-147. <hal-02528903>

HAL Id: hal-02528903

<https://hal.science/hal-02528903>

Submitted on 2 Apr 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ УКРАЇНИ»**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

**Матеріали міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 92-й річниці з дня народження
доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова**

28 лютого 2014 р.

Харків
2014

УДК 347
ББК 67.34
А 43

Відповідальний за випуск професор *В. І. Борисова*

Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. – Х., 2014. – 376 с.

28 лютого 2014 р. Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого разом із Національною академією правових наук України і Харківським обласним осередком Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України» проведена Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті професора, доктора юридичних наук, члена-кореспондента АН УРСР Василя Пилиповича Маслова.

Проведення конференцій, присвячених пам'яті В. П. Маслова, було започатковано ще у 2003 р. і з того часу традиційно щороку збирає видатних цивілістів і молодих вчених із провідних наукових установ, вищих навчальних закладів не тільки України, а й інших країн, а також практичних працівників – суддів, нотаріусів, юрисконсультів.

У матеріалах конференції представлені результати наукових досліджень правників з основних проблем цивільного, сімейного, житлового та господарського права.

Рекомендовано для науковців, аспірантів, викладачів юридичних факультетів і вищих юридичних навчальних закладів, а також для працівників суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючих юристів, інших осіб, які вивчають і застосовують цивільне, сімейне, житлове та господарське законодавство.

УДК 347
ББК 67.34

© Національний юридичний
університет імені Ярослава
Мудрого, 2014

користання об'єкта промислової власності на відповідному ринку, наявність і кількість конкурентів на відповідному ринку тощо.

Нормативна формалізація наведених пропозицій щодо уточнення підстави застосування одноразового грошового стягнення у сфері промислової власності буде сприяти розширенню можливостей правовласників щодо захисту прав на об'єкти промислової власності і підвищить ефективність захисту цих прав у цілому.

Коструба А. В., доцент кафедри цивільного і трудового права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент

НАСЛІДКИ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ФОРМІ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ ТА ВИЗНАННЯ ЇХ ЗАКОНОМ

Більшість дослідників єдині у своїх позиціях, що дійсний правочин є одним з юридичних фактів, з якими закон пов'язує динамічний розвиток правовідносин, зокрема їх припинення. У той же час недійсний правочин, як вказується в частині першій статті 216 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), не створює юридичних наслідків крім тих, що пов'язані з його недійсністю (відповідно, не впливає на правовідносини) і є недійсним з моменту його вчинення. Існування правоприпиняючих юридичних фактів у оболонці недійсних (оспорюваних) правочинів може поставити під сумнів правомірність наслідків, до яких він призводить, але не встановлює цю обставину заздалегідь.

Заслуговує на увагу думка, відповідно до якої недійсність правочину повинна означати відсутність будь-яких цивільно-правових наслідків такої недійсності. Наслідки ж виконання нікчемного правочину мають бути ті самі, що й у разі безпідставного набуття майна. Натомість оспорюваний правочин створює саме ті наслідки, що й відповідний дійсний правочин, до визнання оспорюваного правочину недійсним він є дійсним. У разі визнання оспорюваного правочину недійсним, наслідки його виконання мають бути ті самі, що й у разі, коли підстава набуття майна згодом відпала.

У ЦК України відсутня окрема стаття, в якій би перелічувалися всі нікчемні правочини, але за його текстом можна відшукати норми про нікчемність тих або інших правочинів, наприклад, вчинених із порушенням вимог про нотаріальне посвідчення правочину (статті 219, 220), малолітньою особою у разі відсутності наступного схвалення правочину її законними представниками (частина друга статті 221), без дозволу органу опіки та піклування (частина перша статті 224) та багато інших (частина друга статті 586, частина третя статті 614, частина шоста статті 633, частина друга статті 661 ЦК тощо). З цього приводу існує думка про зайвість звернення до суду з вимогою про визнання нікчемного правочину недійсним, бо в суді нема чого доводити та спростовувати, адже наявність порушень припису закону – очевидна, а відтак – очевидна й нікчемність. В якості прикладу вченими наводиться наступна ситуація: якщо договір купівлі-продажу нерухомості нотаріально не посвідчено, то це само по собі вже свідчить про його нікчемність. І все ж таки, беручи до уваги зазначений приклад виникає питання про те, як оцінити ситуацію, за якої відчужувач ухилився від нотаріального посвідчення договору, проте отримував усю суму коштів за об'єкт нерухомого майна, який відчужував. Крім того, як оцінити наслідки зазначеного правочину на прикладі з нерухомим майном у випадку, коли набувач за договором звернеться до суду з вимогою визнати договір купівлі-продажу таким, що мав місце. У разі задоволення позовних вимог, рішення суду замінить нотаріальне посвідчення договору, а реєстратор буде змушений зареєструвати право особи, яка набула нерухомість за нотаріально не посвідченим договором. Крім того, якщо все так просто з нікчемними правочинами, чому учасники цивільно-правових відносин звертаються до суду з вимогами повернення безпідставно набутого за недійсними договорами майна або про визнання договорів дійсними. Якщо другий випадок обґрунтовується необхідністю легалізації правових наслідків недійсного договору, то у випадку звернення з вимогами повернення безпідставно набутого учасники цивільно-правових відносин прагнуть реституції та виключення або зменшення розміру завданої їм шкоди.

З даного приводу дуже вдалою, на нашу думку, є позиція Ю.С. Гамбарова, який вказував на наступне: «якщо нікчемність правочину настає відповідно до закону, не вимагаючи ні позову, ні судового рішення, тоді б вона ніколи не призводила б до судового розгляду. Якщо нікчемність викликає сумнів і проти неї виникає спір, то судовий розгляд стає не-

минучим, оскільки ніхто не може бути суддею у своїй справі, і самоуправство не заохочується при вирішенні юридичних спорів. Проте, як зазначає Ю. С. Гамбарова, судді обмежені в таких випадках констатуванням нікчемності угоди».

У зв'язку з цим, не можна твердо стояти на позиціях, що нікчемні правочини як правоприпиняючі юридичні факти мають дефекти настільки сильні, що не породжують наслідків, бо це те саме, що стверджувати про безпідставність і необґрунтованість рішень судів, які задовольняли позови про повернення безпідставно набутого за недійсними договорами майна.

Як мінімум, недійсні правочини породжують фактичні наслідки, не кажучи про те, що у певних випадках ці наслідки можуть бути і юридичними.

У цьому у випадку з нікчемним правочином можна змоделювати три основні ситуації:

1) юридичний факт мав місце у зв'язку з чим правова модель була реалізована на практиці, але в той же час, наслідки спричинені цим юридичним фактом, мали лише фактичний характер;

2) юридичний факт мав місце в реальній дійсності, але в той же час породив лише юридичні наслідки;

3) юридичний факт мав місце, у зв'язку з чим правова модель була реалізована на практиці, але в той же час, наслідки, спричинені цим юридичним фактом, мають як юридичний, так і фактичний характер.

В усіх випадках мають місце вади умов реалізації правової моделі поведінки на практиці (юридичного факту). У той же час неможна сказати, що недійсні правочини не породжують наслідків, зважаючи на наведені вище приклади й винятки, за яких навіть недійсний правочин може стати дійсним.

У цьому ключі варто зазначити, що О. О. Кот у своїх працях використовував такий термін, як «зцілення правочину» або його «конвалідація», зокрема наводив слова Д. О. Тузова, про те, що суть зцілення (конвалідації) полягає в наданні нікчемному правочину юридичної чинності з моменту його укладення. Такий підхід дозволяє казати й про те, що юридичні факти можуть бути конвалідовані, однак виникає питання про суб'єктів, які уповноважені на здійснення такої операції. Адже суд за своєю природою не наділений повноваженнями надавати правомірності діям чи подіям об'єктивної дійсності, а лише встановлює факти, аналізує

їх і робить висновок про реальний стан речей. Що стосується сторін, то, на нашу думку, вони також не можуть «надавати правомірності» тим чи іншим правовідносинам, учасниками яких вони є. Хоча, з іншого боку, сторони можуть встановлювати правопріпиняючі юридичні факти шляхом їх трактування. У зв'язку з цим, виходить, що сторони можуть суб'єктивно конвалідувати правочин, якщо дійдуть висновку, що він влаштовує їх в тій формі, в якій вони уклали його на початку. Для цього потрібно належним чином оформити факти й умови існування правовідносин між ними до моменту такого встановлення й правильно встановити ці обставини під час конвалідації, а також відповідним чином оформити цей процес і його результати.

Тобто можна стверджувати, що самі сторони або сторона правовідносин, в залежності від того односторонній чи двосторонній правочин було укладено, здатні конвалідувати його. Тобто вчинити дії, які доводять усім іншим учасникам обороту й державі як регулятору цивільних відносин те, що в даному випадку вони (сторони) бажали настання саме цих наслідків і саме в такій формі, навіть не заважаючи на його вади. У такому ключі можна казати про існування механізмів об'єктивної конвалідації. Тобто сторони нікчемного або оспорюваного правочину можуть вчинити дії, які призведуть до визнання наслідків їх правочину державою та іншими учасниками цивільного обороту лише в тому випадку, коли існують правові механізми виправлення ситуації та обставини дозволяють це зробити, у іншому випадку конвалідація є неможливою.

Коробцова Н. В., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з гарантій існування будь-якого суб'єктивного права є можливість його захисту. Віднесення особистих прав до категорії абсолютних суб'єктивних прав, дає можливість користуватися ними без спеціально на те дозволу і захищати їх проти будь-якого суб'єкта.